RAQAMLASHTIRISH SIYOSATI VA DAVLAT DASTURI

Shahzoda Jumayeva Mamajon qizi*-Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti Iqtisodiyot mutaxassisligi, 2-kurs magistranti*

Akromova Nazokat Isroilovna *- Ilmiy rahbar:Toshkent Davlat iqtisodiyot Universiteti Biznes boshqaruv kafedrasi v.b Dotsenti, PhD*

Xamzaev Azizbek Nematovich *- Aniq va ijtimoiy fanlar universiteti Aniq fanlar kafedrasi mudiri, dotsent v.b., PhD*

Annotatsiya (uzbek)

Ushbu maqola raqamlashtirish siyosati va davlat dasturlarining iqtisodiy boshqaruvdagi o‘rnini tahlil qiladi. Tadqiqotning maqsadi raqamli transformatsiya instrumentlari orqali samaradorlik, shaffoflik va xizmatlar sifatiga erishish mexanizmlarini asoslashdir. Metodlar sifatida institutsional tahlil, tizimli yondashuv va dasturiy-boshqaruv baholash qo‘llanildi. Ilmiy yangilik raqamlashtirish dasturlarini natijadorlik zanjiri asosida uyg‘unlashtirish modelida ifodalanadi.

Аннотация (русский)

В анализируется роль политики цифровизации и государственных программ в системе экономического управления. Цель исследования состоит в обосновании механизмов повышения эффективности, прозрачности и качества услуг через инструменты цифровой трансформации. Использованы институциональный анализ, системный подход и оценка программно-целевого управления. Научная новизна заключается в модели согласования программ цифровизации на основе цепочки результативности и измеримых индикаторов.

Annotation (english)

This examines the role of digitalization policy and state programs in economic governance. The aim is to substantiate mechanisms for improving efficiency,

transparency, and service quality through digital transformation tools. The study applies institutional analysis, a systems approach, and program-based management evaluation. Scientific novelty is presented in a results-chain alignment model that links policy goals, instruments, and measurable performance indicators across implementation levels.

Kalit so‘zlar (uzbek)
raqamlashtirish siyosati, davlat dasturi, raqamli transformatsiya, elektron hukumat, ma’lumotlar boshqaruvi, KPI, institutsional islohotlar
Ключевые слова (русский)
политика цифровизации, государственная программа, цифровая трансформация, электронное правительство, управление данными, KPI, институциональные реформы
Keywords (english)
digitalization policy, state program, digital transformation, e-government, data governance, KPI, institutional reform

Main body of the thesis

Raqamlashtirish siyosati zamonaviy iqtisodiy boshqaruvda resurslardan foydalanish samaradorligini oshirish, tranzaksiya xarajatlarini qisqartirish va davlat xizmatlarining sifatini yaxshilash uchun strategik yo‘nalish sifatida qaraladi. Biroq raqamlashtirishni faqat texnologik modernizatsiya sifatida talqin qilish ko‘pincha kutilgan natijani bermaydi, chunki raqamli yechimlar institutsional muhit, tartibga solish, kadrlar salohiyati, ma’lumotlar madaniyati va jarayonlar dizayni bilan uyg‘unlashmaguncha barqaror samara yuzaga kelmaydi. Shu sababli davlat dasturlari doirasida raqamlashtirish siyosatini ishlab chiqish va amalga oshirishda “maqsad vosita natija” zanjiri uzviyligi ta’minlanishi, har bir raqamli tashabbus iqtisodiy va ijtimoiy qiymat yaratishga xizmat qilishi zarur. Iqtisodiy boshqaruv nuqtayi nazaridan bu masala iqtisod ixtisosligi uchun muhim bo‘lib, raqamli siyosatning dasturiy boshqaruv,

natijadorlik va javobgarlik mexanizmlari bilan bog‘liqligini chuqur tahlil qilishni taqozo etadi.

Raqamlashtirish siyosati va davlat dasturi o‘rtasidagi bog‘liqlikni izohlashda institutsional yondashuv muhimdir, chunki raqamli transformatsiya mavjud qoidalar, vakolatlar taqsimoti va manfaatlar muvozanatiga ta’sir ko‘rsatadi. Davlat dasturi odatda muayyan muddat, resurs, ko‘rsatkichlar va ijrochilar tizimi bilan chegaralangan bo‘lsa, raqamlashtirish siyosati kengroq strategik arxitekturani anglatadi: ma’lumotlar siyosati, platforma yondashuvi, kiberxavfsizlik standartlari, interoperabellik talablarini o‘z ichiga oladi. Xalqaro adabiyotlarda raqamli davlat konsepsiyasi “platforma”, “ma’lumotga asoslangan boshqaruv” va “foydalanuvchi markaziyligi” tamoyillari orqali tushuntiriladi, bunda davlat xizmatlari yagona ekotizim sifatida qayta loyihalanadi va natijalar ko‘rsatkichlar bilan kuzatiladi . Shunday ekan, davlat dasturi raqamlashtirish siyosatining amaliy mexanizmi bo‘lsa-da, u strategik tamoyillar bilan uyg‘unlashmasa, alohida loyihalar yig‘indisiga aylanib qoladi.

Raqamli transformatsiyaning iqtisodiy mantiqi tranzaksiya xarajatlari nazariyasi va axborot asimmetriyasi muammosi bilan ham izohlanadi. Davlat va biznes o‘rtasidagi ruxsat berish, ro‘yxatdan o‘tkazish, hisobot topshirish kabi jarayonlar ko‘pincha vaqt va xarajat talab qiladi; raqamlashtirish esa jarayonlarni standartlashtirish, avtomatlashtirish va nazorat izlarini shakllantirish orqali ushbu xarajatlarni kamaytiradi. Biroq avtomatlashtirishning o‘zi yetarli emas: jarayonlar avval soddalashtirilmasa, raqamli shaklga o‘tkazilgan byurokratik tartib “raqamli byurokratiya”ni kuchaytirishi mumkin. Shuning uchun davlat dasturlarida “reengineering” yondashuvi, ya’ni jarayonlarni boshidan qayta ko‘rib chiqish va faqat shundan so‘ng raqamlashtirish ketma-ketligi asosiy metodik talab bo‘lib qoladi . Bu yondashuv davlat xarajatlarini optimallashtiradi, xizmat ko‘rsatish muddatlarini qisqartiradi va korrupsion xatarlarni pasaytiradi, chunki operatsiyalar izchil raqamli iz qoldiradi va nazorat uchun ma’lumotlar paydo bo‘ladi.

Davlat dasturlari doirasida raqamlashtirish siyosatini baholash muammosi alohida e’tibor talab qiladi. An’anaviy yondashuvlarda ko‘pincha kirish resurslari yoki chiqish ko‘rsatkichlari bilan cheklaniladi: qancha tizim joriy etildi, qancha xizmat onlaynga o‘tdi, qancha server quvvati xarid qilindi. Biroq natijadorlik iqtisodiy boshqaruvda yakuniy ta’sirlar bilan o‘lchanishi lozim: xizmat olish vaqti qanchaga qisqardi, biznes uchun ma’muriy yuk qanchaga kamaydi, soliqlar yig‘imdorligi yoki ijtimoiy to‘lovlar maqsadliligi qanchaga yaxshilandi. Shu nuqtai nazardan natijadorlik zanjiri modeli dolzarb: resurslar, faoliyatlar, mahsulotlar, natijalar va ta’sirlar bir-biriga bog‘lanadi, har bir bo‘g‘in uchun aniq indikatorlar belgilanadi. Davlat dasturi hujjatlarida KPIlar tanlashda ma’lumotlar mavjudligi, o‘lchovning ishonchliligi va manipulyatsiya xatarlarini kamaytirish kabi mezonlar ko‘zda tutilishi lozim . Aks holda raqamlashtirish “hisobot uchun raqamlashtirish”ga aylanib, real iqtisodiy samarani to‘liq bermaydi.

Ma’lumotlar boshqaruvi raqamlashtirish siyosatining markaziy bo‘g‘inidir. Raqamli davlatning qiymati tizimlar ko‘pligida emas, balki ma’lumotlarning sifatli yig‘ilishi, integratsiyasi va tahliliga tayanadi. Shu sababli davlat dasturlarida ma’lumotlar reyestrlari, identifikatsiya tizimlari, ma’lumotlar almashinuvi standartlari va “yagona haqiqat manbai” tamoyili belgilanishi kerak. Interoperabellik bo‘lmagan sharoitda idoralar o‘z ma’lumotlarini takroran yig‘adi, fuqarodan bir xil hujjatlar qayta so‘raladi, natijada raqamlashtirishning ijtimoiy foydasi pasayadi. Raqamli transformatsiya bo‘yicha tadqiqotlar ma’lumotlar ekotizimining institutsional dizayni muhimligini ko‘rsatadi: ma’lumotlardan foydalanish huquqi, shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish, ma’lumotlar sifati uchun javobgarlik va audit mexanizmlari aniqlashtirilmasa, raqamli ishonch shakllanmaydi . Ishonch bo‘lmaganda esa xizmatlardan foydalanish darajasi pasayadi, davlat dasturi ko‘rsatkichlari esa sun’iy ravishda “qog‘ozda” yuqori ko‘rinishi mumkin.

Kadrlar salohiyati va tashkilot madaniyati ham raqamlashtirish siyosatining hal qiluvchi omilidir. Davlat boshqaruvida raqamli kompetensiyalarni faqat IT mutaxassislar bilan cheklash noto‘g‘ri, chunki raqamli xizmatlar jarayon egalari, huquqshunoslar, iqtisodchilar va tahlilchilar o‘rtasidagi hamkorlikni talab qiladi. Davlat dasturlarida o‘qitish, qayta tayyorlash, motivatsiya va o‘zgarishlarni boshqarish komponentlari aniq ko‘rsatilishi, lavozim yo‘riqnomalari va javobgarlik zonalari raqamli jarayonlarga moslashtirilishi zarur. Boshqaruv nazariyasida bunday moslashuv “institutsional sig‘im”ni oshirish sifatida talqin qilinadi va u natijadorlikka bevosita ta’sir etadi . Shu bilan birga, raqamlashtirish siyosati tanlov asosida tajriba-sinov (pilot) loyihalarini joriy etib, muvaffaqiyatli yechimlarni kengaytirish, muvaffaqiyatsizlarini esa tezda to‘xtatish madaniyatini ham shakllantirishi lozim; bu byudjet intizomi va innovatsion risklarni boshqarish nuqtayi nazaridan iqtisodiy jihatdan asosli yondashuv hisoblanadi.

Moliyalashtirish va xaridlar mexanizmi raqamlashtirish dasturlarining amaliy samaradorligini belgilovchi yana bir yo‘nalishdir. Ko‘plab holatlarda davlat IT loyihalari texnik topshiriqning noaniqligi, vendor-lock-in, ya’ni bitta yetkazib beruvchiga qaramlik va ekspluatatsiya xarajatlarining yetarli baholanmasligi sababli qimmatlashadi. Davlat dasturlarida hayotiy sikl qiymati yondashuvi, ochiq standartlar, modullilik va bosqichma-bosqich joriy etish tamoyillari xaridlarni iqtisodiylashtirishga yordam beradi. Raqamli infratuzilma bo‘yicha qarorlar qabul qilinganda markazlashuv va decentralizatsiya o‘rtasidagi muvozanat ham e’tiborga olinishi kerak: markazlashuv miqyos iqtisodini bersa, decentralizatsiya tarmoq ehtiyojlariga moslashuvchanlik beradi. Zamonaviy tadqiqotlarda platforma yondashuvi ushbu muvozanatni “yadro va servislar” arxitekturasi orqali ta’minlashi qayd etiladi, bunda asosiy identifikatsiya, to‘lov, xabarnoma kabi umumiy servislar markazlashgan, sohaviy funksiyalar esa modulli tarzda rivojlanadi . Bu yondashuv davlat dasturlarida resurslarni takror sarflashni kamaytirib, xizmatlarni tezlashtiradi.

O‘zbekiston sharoitida raqamlashtirish siyosati davlat dasturlari bilan uyg‘unlashganda hududlararo nomutanosiblikni kamaytirish, xizmatlar qamrovini oshirish va biznes muhitini yaxshilash uchun muhim imkoniyatlar yaratadi. Biroq buning uchun raqamli tengsizlik, internet infratuzilmasi sifati, raqamli savodxonlik va mahalliy boshqaruv bo‘g‘inlarining tayyorgarligi kabi omillar tizimli hisobga olinishi lozim. Davlat dasturlari ko‘rsatkichlarida nafaqat o‘rtacha natijalar, balki hududlar kesimida farqlarni qisqartirish indikatorlari ham qo‘llansa, raqamlashtirishning inklyuziv ta’siri kuchayadi. Shuningdek, normativ-huquqiy bazani raqamli jarayonlarga moslashtirish muhim: elektron hujjat aylanishi, raqamli imzo, ma’lumotlar almashinuvi va ma’muriy tartib-taomillar raqamli shaklni to‘liq tan olishi kerak, aks holda “onlayn ariza, oflayn tasdiq” paradoksi saqlanib qoladi . Bu paradoks xizmatlarni tezlashtirish o‘rniga qo‘shimcha bosqichlar yaratadi va ishonchni pasaytiradi.

Xulosa qilib aytganda, raqamlashtirish siyosati va davlat dasturlarining samarali uyg‘unligi texnologiyani institutlar, jarayonlar va kadrlar bilan bir butun tizim sifatida ko‘rishga tayanadi. maqolada asoslangan natijadorlik zanjiri yondashuvi raqamli tashabbuslarni yakuniy ta’sir ko‘rsatkichlari bilan bog‘lash, ma’lumotlar boshqaruvini markaziy o‘ringa qo‘yish, xarid va arxitektura qarorlarini hayotiy sikl qiymati bo‘yicha optimallashtirish hamda hududiy inklyuzivlik indikatorlarini joriy etish orqali davlat dasturlarining iqtisodiy samaradorligini oshirish imkonini beradi. Bunday yondashuv raqamlashtirishni alohida texnik loyiha emas, balki natijaga yo‘naltirilgan davlat boshqaruvi instrumenti sifatida mustahkamlaydi va uzoq muddatli barqaror qiymat yaratishga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Karimov I. A. O‘zbekiston: milliy taraqqiyot yo‘li. Toshkent, O‘zbekiston, 1992. 320 b.

2. Abdurahmonov K. X. Davlat boshqaruvi va iqtisodiy islohotlar: nazariya va amaliyot. Toshkent, Iqtisodiyot, 2019. 256 b.

3. Кузнецов С. В. Государственное управление: эффективность и результативность. Москва, Юрайт, 2020. 412 с.

4. Хейфец Б. А. Электронное правительство: модели, механизмы, эффективность. Санкт-Петербург, Питер, 2018. 304 с.

5. OECD. Digital Government Review: Data Governance and Public Value. Paris, OECD Publishing, 2019. 180 p.

6. World Bank. GovTech: Putting People First. Washington, DC, World Bank Publications, 2020. 132 p.